

సాక్షి

బి. వ్యూరి బి. కటరా మనాథం

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

వి.కా.డె.వి.ముద్దాలయము

తొలి పలుకు

రసవంతమును విషాదకరమును దేశక్షోభామూల కారణమునయిన సంయుక్త చరిత్రను రామనాథం రెండురంగముల నాటకముగాఁ దీర్చివ్రాసి చదివి వినిపింపఁగా నానందించితిని. కావ్యరచనలోఁ బ్రధానాంశములు రెండు: కూర్పు, నైలి. ఈ రెంటియందును నీనాటకము సర్వవిధముల గణనీయముగనుఁ, బ్రశస్తముగను నున్నది.

చరిత్రకారులనేకాక కవులనుగూడ సనేక శతాబ్దముల నుండి యనవసితముగ నాకర్షించుచు, రసభావమును బ్రజ్వరిల్లఁజేయు గొప్ప యితీహాసములలో సంయుక్త చరిత్ర యొకటి. సంయుక్త ధీరురాలు. మహాపతివ్రత. సావిత్రి విధముగ నాత్మను సమర్పించినవానికి శరీరమును సమర్పించి తనజీవితమును ద్రికరణ పవిత్రముగ నడిపినది. వరుడును బురుషుడును నైన వృథురాజు మహావీరుడు. తానును మానసికమైన వలపునుబట్టి, తన్నునమ్మి తపస్సుచేసినదా యనునంతటి ప్రతగర్విష్టురాలైన విధువుయొక్క యభీష్టము నెన్నికప్తములకైనను సరే యోర్చి, ప్రాణముపైకి వచ్చునంతటి సాహసమొనర్చి సేర వేర్చిన యుదాత్తుడైన, ధన్యుడు. అయినను, కాలసంఘటనముయొక్క విచిత్రమేమందుము! వీరి పరస్పరానందము

హిందూదేశముయొక్క స్వాతంత్ర్య వివాశకారితమైన మహా
 షోభకు హేతువుకావచ్చును దరుణమాయెను. వారికమృతము
 దేశమునకు విషము. ఇట్టి వైపరీత్యములతో నిండిన యీ
 పృథ్వియందు రామనాథం చక్కగ బ్రదర్శించి భాషకును
 దేశమునకును మేలు చేసినందులకు నేనెంతయు సంతసించితిని.
 మనవార నేకులు రచించినట్లు చక్కని ప్రదర్శనము కసాధ్యమైన
 పుంఖానుపుంఖరంగనందయముతో నీనాటకము దుష్టము
 కాలేదు. మఱి, భాగములయ్యచైనను రంగములురెండ. పృథు
 రాజు నగరును, స్థానేశ్వర సంగరరంగమును ప్రేక్షకులయెదుటఁ
 గంటికిఁ గట్టినట్లు నాటకవేదిపై సాక్షాత్తుగా నిరూపించుట
 సుసాధ్యము. మననాటకము లనేకములు చదువుటకుఁ బనికి
 వచ్చుచేకాని, ప్రదర్శనయోగ్యములుకావు. అనఁగా, నెయ్యది
 నాటకముయొక్క జీవకళయో, యాస్మాణమే లేనివన్నమాట!
 రామనాథం ఈ విషయములో నిజమైన కళాపోషణము చేసి
 నాఁడు. మార్గదర్శకుడై యనుచరత్వసిద్ధిని బొందుఁగాక!

ఈ నాటకమును జదివినప్పుడు మనస్సునకొక గొప్ప
 సంశయము తేట్టకమానదు. వ్యక్తులయొక్క సుఖము దేశము
 యొక్క దుఃఖమునకు మూలమగుట, దేశముయొక్క సుఖము
 వ్యక్తులయొక్క దుఃఖమునకు విధియగుట—ఎందులకీ పరస్పర
 వైషమ్యముల గరుణామయుండును సర్వశక్తి సమేతుండును

III

నయిన భగవంతుడు కల్పించినాడో! మానవులయొక్క భవి
తప్రయాణములో 'మంచి నయ్య వెనుక గొయ్యి' యనునది
యేనా సనాతనమును శాశ్వతమును నయిన పరిస్థితి?

అంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్,
గుంటూరు,
14—9—1944.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

ప రి చ య ము

ఆత్మత్యాగము నకు వెలుగందక, తనవలపునకుఁ బరిణయ
ఫలము కల్గించుకొన్న హైందవనాదీవణి సంయక్త. ఇయఁకర
సంగరసాన్నిహిత్య మెఱింగియు, వలచిన పనితను జేఁబట్టి,
యార్షధర్మమును మ్రింగజూచు పరదురభీమానము నరికట్టఁ
జెలఁచిన రసపుత్రపీఠుడు పృథ్వీరాజు. ఈను, ఆస పూని
మోసమంది నాశమొందిన విషాదభీవి జయచంద్రుడు.
సంయక్త కథలోఁగల యనంతాకర్షణను కీర్తి రామలింగారెడ్డి
గారు తమ సహజభావనైశిత్యముతో 'తొలిపలుకు' లో
విపులీకరించియున్నారు. నారచనను దయతో విసేయకాక,
తమ్మును నాకర్షించిన సంయక్త చరిత్రసంవిధానము నపూర్వ
విమర్శకదృష్టితో వివరించిన కీర్తికట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

IV

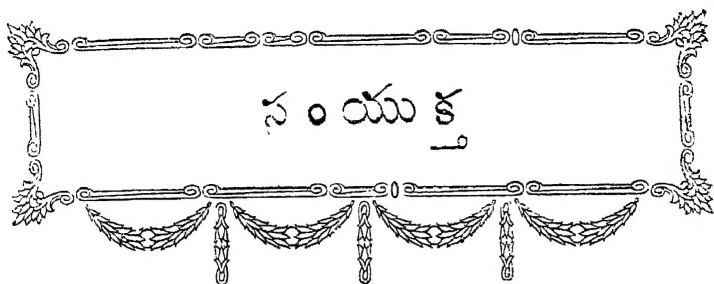
గానికి వందనసహస్రము లర్పించుచున్నాను. ఆంధ్రభాషా సేవలో సంఘటింపిన సిద్ధహస్తులగు శ్రీ రెడ్డిగారి తొలిపలుకుల నాశీర్వచములుగ గ్రహింతును.

నా యీ తొలిరచనను సమగ్రముగఁ బరిశీలించి, యనునా ల్యములగు సవరణలననేకముల నొనర్చిన శ్రీ దువ్వూరి వేంకట రమణశాస్త్రిగారికిఁ గృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లర్పించు చున్నాను.

పుస్తక ముచ్రాణమున శ్రద్ధవహించి, యత్యంత వాత్సల్యముతో పూర్తిచులనునదిచేసిన శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య గారికి నా వందనములు.

ఇందలి చిత్రములును వ్రాసిన మిత్రులు శ్రీ శ్రీపాద జగన్నాథులగారికి నా కృతజ్ఞతలు.

వేమూరి వేంకటరామనాథం,
ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్.

ప్రథమరంగము—ధిల్లినగరము

సంయుక్తమై బెండ్లియాడి పృథ్వీరాజు ధిల్లినగరమునఁ బ్రవేశించును.
ఆస్థానకవులు సంతోషమునఁ బద్యములఁ జదువుదురు.

ఈ నవసంధ్యలందు విరియించిన పూవుపెడంద దాఁగి, కా
మానన ముక్తమోహనస్యగంతచిరస్నపిత ప్రసిద్ధమహా
తేనెల నిండుజవ్వన మద్యశ్యముగాడమ పెండ్లిపందిట
వానలవోలె జల్మెడు ప్రభాతకుమారిని గంటివే, ప్రభూ!

అతిమౌఢురానుభావయుతమౌ తమ పెండిలియాట నుత్సవ
ప్రతతి మడిచియున్నవివి శ్యామలచారు సవారుణక్షణాల్;
అతి రుచిరమ్ముతాగతిఁ ద్వదస్వయరేఖలఁ దీర్చిదిద్దు సం
తత రమణీయపుష్పిత లతామృదులేఖిను లీక్షణంబునన్.

కవితావాహిని గట్లుత్రేంపికొని, శృంగారప్రపూర్ణమ్ములై
నవసంతారుణ లాక్షలంగలిసి, మీచాంకాంగనాలోచనో
ద్భవముల్ ప్రేమపయస్తరంగముల సొంపారంగముంచెత్తి, మీ
నవదాంపత్యలతన్ జిగుర్పనెగసెన్ వైహాయసోల్లాసమై.

ఆశావిస్త్రత నాట్యభంగిమ నిమగ్నాయత్తమా కీర్తికాం
తాసాంద్యము, భారతీమృదుల వీణాధ్వాన సంచరంభమున్,
“దాసోహ” మృని నీల్పియన్నరమ, మీదాంపత్య సఞ్శోభిత
ప్రాసాదమ్మనఁ బ్రాకృతభరణముల్, రాణ్మోళి, పృథ్వీశ్వరా.

తరుణరతీస్మితాంకిత లతాంతనితాంత శరాభ్రముల్ సుధా
ర్ముదులనుజ్జ్వల సాంపెనఁగఁజాలిన మీ ప్రణయార్ద్రావళి పర
స్పర హృదయానురక్తి వసివాడనితావుల పూలప్రోవుగా
శరతతికిఁ మెఱుంగులిడి, జాయఁద్రాసాన్వితఁ శేయ మారఁడే!

మీ వైవాహికశోభ దివ్యరచితమే; మన్న గాంధర్వపుం
దావుల్ చిమ్ముచు రుక్మిణీసతి జగన్నాథుండు పెండ్లాడె; నేఁ
డే వీణాకలకంఠినొందితివి పృథ్వీనాథ యర్ధాంగిగా;
“నావిష్ణుపృథివీప” యన్న నుడి విన్నామిందుఁ జెల్లెంగదా!

సంయుక్త

సంయుక్త, చెలియలు, నూతనవసువు నలరించుచుఁ బల్కుదురు.

ఈ నవోషో నృత్యవేషా
స్థాన శోభా స్నానకేళీ
ముదితమోహన హృదయుఁ డడుగో
మదన సమ్రాట్టు.

చందనానిల మందసౌరభ
తుండిల ప్రసవేంద్రమందిర
మందు మన్మథ సుందరాంగుని
వింద వయితి వహణో!

మరుఁడు హింసా నిరతుఁడోయీ,
కనుల కందక కాల్పునోయీ,
ప్రీతిత యశావన వధువవోయీ,
సావధాన మహణో!

మృదు మరంద స్పృహసంగత
భృంగసంగమ రంగశాలలు
లరుణ జలరుహ తరుణరేఖలు
నిరిసె, సంయుక్తా.

ప్రణయ రాగార్ణవ తరంగము
 లావరించిన వాననమ్మనఁ;
 దొలిజెడరు సిగ్గుల కనుంగవ
 యలఁక మీలవలెన్.

ప్రథమ చుంబన సుధాచలితా
 ధరవిమక్త స్వరధునీతితి
 మేళవింపుము పూలనెజ్జల
 తేటి పాటలతో.

“చెలులగుమి నాప్రియతమ” మృదు
 పలుకు లపుడే మఱచినావే?
 వలపు రూపై నిలుచు నాధుని
 తొలి కవుంగిలికే?

సంయుక్త

సంయుక్తతండి బయచంద్రిఁడు పృథ్వీరాజువైని కక్షచే మహమ్మత్
 ఘోరీ సాహాయ్యముతోఁ బోరునకుఁ గాలుదుప్పుడు.
 పృథ్వీరాజు యుద్ధసన్నద్ధు డగుచుండును.

పృథ్వీరాజు

మృత్తికా చిత్రీమ్ము పేమించి, దానఁ
 గునుమ మాలనువైచి యశమునుగన్న
 వెలది వొక్కతె పీవె వెట్టి సంయుక్త!
 ద్వారపాలక వేషధారి నక జేసి
 నీతండి నిక్కంబునే వెల్లడించె;
 భవదీయ పితృసభాభవనంపు ద్వాస్థుఁ
 డను గానులెమ్ము; నీప్రణయ సౌధమ్ము
 సోపానములనిల్చి, నీప్రేమ లోచ
 నామృతఝరుల నానందోన్మదమున
 మునుకలు వేయుగ్రామ్ముఁడనేను జెలియ!

శిలను వెలందిగాఁ జేసిన యార్ష
 వాత్సల్యశక్తి నీస్వాంతగర్భమున
 బిలియించి దాఁగెనో, చిత్రీమ్మునందు
 జీవ చైతన్యమ్ము చిందించు కొఱకు!

సంయుక్త

చిత్తమైనను శిల్పమైనను,
వలపు లొలికెడు ప్రాణవల్లభుఁ
జెట్టవట్టుట చెలువ ధర్మము
భారతావనిలో.

ద్వారపాలక పరిభవానల
తప్తమైన యెదన్ మదీయ
ప్రణయ పారావార మందునఁ
దేల్చి చల్లార్చు.

బుసలు గొట్టుచుఁ బొంగిపొర లెడు
హృదిని మీ కర్పించికొంటిని;
జలకణము రవి కిరణపంక్తుల
లీనమై నటులు.

స్వధీరాజు

నాప్రేమమయి! యర్పణము సేసికొంటి
వీయభాగ్యున కెంతహిత చింతనమ్మె!
ఆణి ముత్తైముచిప్ప నలరించుస్వాతి
వర్షకణమ్ము కైవడిఁ జూరమ్ము
నెనయింప విరియు వెన్నెల తీవెనోలె.

మేలి నీలి మొయిళ్ళ మెలికల మించు
కన్నామల్ విచ్చి నీ కడగంటివలపు
వానజ్జుల ముచ్చివై చెడి నన్ను.

వాసంత కేసలయ ప్రసవస్మితమ్ము
భాసిల్లు మస్మణ లావణ్యాస్యవీపు.

సంయుక్త

పండువెన్నెలఁ బరిహసించెడు
నిండుపేరిమి కిరివుతా మీ
జంటకన్నులు చక్కలింతల
మరులు గొలిపించి.

మదనసౌధ ప్రాంగణమ్మున
మదిరఁద్రావిన యీ నిశాంగన
చిదిపి చిందెను దశదిశలలో
మధు వికారములన్.

కుహకుహూ యను కోకిలశ్రుతి,
లెగసి పట్టిన వీ నిశాస్థలి;
ముగ్ధచుంబన బద్ధజీవుల
ప్రియ రహస్యాలు.

శృంగీ గా జు

రమ్యమా సరస సల్లాపంబులేల
తెల్లవోయిన వెన్నె ల్లాడువేళ?
వినబడుచున్నవి.....

సంయుక్త

అశలెగసిన నా శరీర
స్వాంతశయ్యను నెంతోవేల్చెడుఁ
జెలివికందని ములుకు మోతలు;
మీకు సంతేనా?

ఏటిగట్టుల పాటి తుంగల
దూసికొని యాకాశవీధుల
గంతులాడెడు గండ్ర గాలుల
పర్వులివి యేమో!

శృంగీ రా జు

వినబడుచున్న వేవేవో యవ్యక్త
మధురధ్వనులుగావు; మానినీ మృదుల
హృదయ దుర్భరముతా నలుగులుసుమ్ము!

ఈ యెడారి తుపాను లెగసినయపుడు
 చెలరేగు భీకరానిలఘోషలందు
 నడయాడు పీనుగుల్ వెడలించునట్టి
 లయకాల దుర్భరారావముల్ సుమ్ము.

విశ్వవాత్సల్యము విత్తునకేని
 లేకుండఁ బోనాడి వీక న్వహించి
 యూరిక పోరెడువారి నడంపఁ
 బ్రళయ దేవుడొనర్పు భయదగర్జనలు!

మాత్సర్య మత్తులై మాతృ విదోహ
 చింతనానక్తులౌ చెనటులఁ జంప
 రక్తవల్కలముల రణదేవుడొనఁగు
 నావట్టన హంకార మదిగొ సంయుక్త!

సంయుక్త

[చకితయై]

నాథ, మీమృదు లాధరబంది
 తుగ్రిటిని బంగరు పటిమ గన్నది;
 కుసుమ మృదు లాశ్లేష సౌఖ్య
 మ్ముడుకుబుస లీను.

విశ్వ సుంతయు విస్మృతమాన్
 స్వప్న సామ్రాజ్యాని కెగసెడు

ప్రణయరూపా, రణోన్మతా
కార మందితివే!

ప్య ధీ రా జు

సంయుక్త, యెఱుంగ వే జయచందు కరణి?
భారత రత్న గర్భము దొంగిలించి
కాబూలు గద్దెలోఁ గరఁగింపనున్న
ఘోరీకి, స్వచ్ఛారమారేఖఁ జెఱిపి
భరతపతాకఁ ద్రాసిక్తఁ జేయ
నాకొన్న మేచ్చసేనానికి మైంద
వత్సాత్రపతనమే దీక్షగాఁగొన్న
పరదేశవాసికి, బహుళ ప్రమోద
భరితుడై సాహాయ్య భాగ్యమ్ము నొసఁగి,
ప్యధీశుపైఁ బంపె, నెఱుంగవే చెలియ?

పద్మకాంతుల నడంపఁగ భానుదేవు
ప్రస్థానమును దిమిరాగమనంబు
వాంఛించు కల్పలపగిది, సంయుక్త!

సంయుక్త

ప్రాణసఖనయి బ్రదుకు బాటలఁ
దేనె వాకలఁ దేల్తునని పే
రాన లందితె స్వార్థమూర్తిని
గాంచి పేమించి?

తేటి వ్రాలి తీపి మైకముఁ
జేసి తెక్కల మూసికొను చెం
గలువ వలెనే వలపుటాసల
స్వార్థ నయితిఁ గదా!

శారదాకాశమ్ము భీకర
నీలనీరదనృత్య శాలగఁ
జేసి నర్తించెడి తటిలత
కరణి ప్రాణసఖా!

వృద్ధి రాజు

కాదు, నీప్రణయసుధాధారలందు
నభిషిక్తుఁజేసితి వతివరో నన్ను.
దాన నీదోస మింతేనియు లేదు,
దోసమేయున్న నా దొక్కటేకాని;
ఓ సితస్మితగండభాసి, సంయుక్త!

సంయుక్త

కాదు-నాకుఁ బ్రేమాద మొదవఁగఁ
బలుకుచుంటివి; తెలియ లేనా
నేను దెచ్చిన యీ విపత్సం
పదల నన్నింటి?

వృద్ధీ రాజు

అంగు మీవనినట్లై యవియ్యెల్లనీదు
వలని వివత్సంపదలై యైన, నవియు
సంపదలేగదా, చాలదా నాకు?

సంయుక్త

అంగవల్లరి నల్లుకొన్న పి
యానుకంప రహస్య వేదన
సణచి కొనలేనైతి, గేవల
మబలహృదయఁ గదా!

వృద్ధీ రాజు

సంయుక్త, నీవచస్పరణి యిదేమి?
నిత్యశీతలహిమానీ తరంగములఁ
దలపించు పలుకు సోనలఁ జిల్లుమోయి.

అరుల శిరములూడ్చు కరవాలమునకుఁ
బదనిచ్చు రసపుత్రహృదయమ్ముతోడ
నుత్సాహమున యుద్ధమొనరింతుఁ జెలియ!

పౌరుషమే యుగ్గుపాలుగాఁద్రావు
రాజపుత్రుఁడనన్న రాణఁ బోనీను;

అర్హధర్మప్రవాహమ్మునకల్ల
 నాసకట్టలఁగట్టు నజ్ఞానుతోడి
 మతయుద్ధమిదియని మఱచిపోనోయి;
 దురభిమానమ్మున దుహితృస్వయంవ
 రమ్మున నిజశాసనమ్ములఁజేయు
 జనకదురాచార మణచివేయంగ
 రాజిల్లు ఘోరసంగ్రామమిదంచు
 నుత్సాహమున యుద్ధమొనరింతుఁజెలియ!

సంయుక్త

కానిఘోరమైన యాజని
 వేనవేలుగ వేనలున్న మ
 హమ్మదును బోరాడఁగలరా
 యలఁతి మూకలతో?

వృద్ధీరాజు

పోరున జయమంద భుజసంఖ్యయేల,
 వెఱపునందని యెత్తీవీర్యంబుదక్క?

మతవిషయమ్ముగా, మద్విషయముగ,
 సాంఘికంబుగ, దేశసంబద్ధముగను,

నెల్ల భారతజను లింపులుగుల్క-
నుత్సాహమున యుద్ధమొనరింతుఁ జెలియ!

ఈ కారుటమవసి యిరులనుజీల్చి
యందొలచిందు సుషోంగనారాగ
ధాగధగ్యములొ దాఁగొన్న రుచులఁ,
బ్రాభాతనీరజ శోభలు రవికి
నాహ్వనముగ నెత్తు నరుణనీరాజ
సములఁదొలుకాడు నవ్యదీప్తులను,

ప్రకృతిలోఁగల రక్తవర్ణాలనెల్ల
నాధైర్యశౌర్యముల్ నవ్యతనంద,
నుత్సాహమున యుద్ధమొనరింతుఁ జెలియ!

లందాఁకనేల, ప్రియా, నీగులాబి
చెక్కిశ్శృఙ్ జిందాడు చిన్నారివఱాయలు
మురిపెంపుముద్దుల మోమునహత్తి
కొని మదోద్ధతిని నాజినిగేరిన్తు.

విజయలక్ష్మినివరియించి, వెలఁది నీకు
పవతిపోరు ఘటించెద, సమ్మతమెక్కి?

సంయుక్త

ఫాలభాగ విశాలకుంకుమ
కళలెచాలు, సఖా, విరోధము
తెల్లబాపగ, నింక సవతుల
పోరు నొక లెక్కా?

*

*

*

వలచిరి పెండ్లియాడిరి శుభానుభవ ప్రభవైక తృప్త్యచేఁ;
గలచిరి రెచ్చగొట్టిరి సకల్వ.మూర్తిగనోచి భూపతిం;
బిలిచిరి పెద్దసేసిరి సమృద్ధవిజృంభిత శాత్రువాగ్రిణిం;
బులిమిరి తెచ్చివెట్టిరి యభూత మదృష్టమదేదో భారతిన్.

తెలతెలవాడె గ్రోబసిమి తీర్చినలేజవరాలికన్ సాబం
గులు; దెసలెల్ల సత్తురులకోన లానర్చిచెలంగె నీయుష
స్సులు; తెలిగండుకోయిలలు సుక్కివడంకగఁ మ్రోగె
ఘూకముల్;
తొలికిణములందె రవి రూక్షతమేక్షణ వర్షేనుర్వీపై.

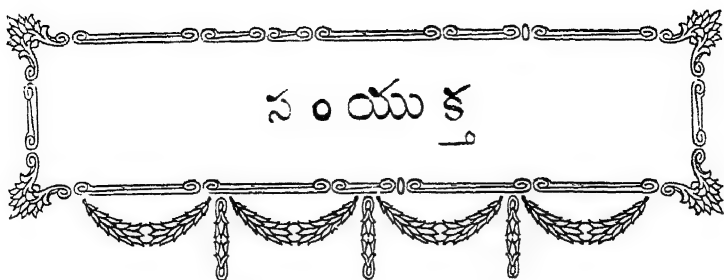
నొసటన్ లేదొలినంజలం దక్షణసిందూరంపు సింగారపుం
బసిమిన్ చాల్చు ప్రభాతలక్ష్మి ముఖబింబంజెల్ల రక్తార్ణవం
భృశమైపోయె; దుషారజిందుకలితోర్వీసీమ ఝంఝామరుల్
ప్రసరోద్ధూత మయాభవహ్ని కణ తప్తంబయ్యె నొక్కుమ్మడిన్

అకటూ, యాయొకగాచకన్న వలపుల్ స్వాతంత్ర్య లక్ష్మీకపః
 లకఠాహైన్యముగూర్చునే? భరతధర్మజ్వాలనార్థముగా
 నొక సాంగంధశీరీషముగ్ధహృదయ మూర్పుల్ నివాళింపఁగన్
 వికచస్మిగత లేక రాలవలెనే పృథ్వీస్థలికా శల్యమె?

అధికోద్రిక్త కురుక్షేతింగలఁచు నా యష్టాదశాక్షౌహిణీ
 రుధిరాగాధచలతరంగిణులు పర్వుల్ వెట్టి స్థానేశ్వర
 ప్రధనక్షోణిని గడ్డకట్టికొనెనో, వైవాహికానంద దు
 ర్విధిగా, భారతగర్భశోకకథగా, రేగోదరురంబక్కుటా!

అయజమీరురాణి తరుణారుణిమల్ రవిపాద పంక్తిలో
 నూయెలలూగి సంకలనమొందెను; బెండిలి పచ్చతోరణాల్
 సాయకసంచయమ్ములయి చల్లఁ బరాస్రీకణంబులనీ; బిరూ
 ధ్యామమువిచ్చి యే ప్రళయదౌష్ట్యమురేగునొ ఢిల్లీగితలో.

ద్వితీయరంగము—స్థానేశ్వరము

జయచంద్రుడు నిజశిబిరములో సంతోషపరీతస్వాంతుడై కూర్చుండును.
అది సాయంసమయము. దూరమున సంయుక్త వచ్చుచుండుట
గమనించును.

జయచంద్రుడు

పతకుసుమాళి మందచలనమ్ముల సాధ్యమరందబిందు సం
తతి జయచంద్రదోర్బిజయదర్పముఁ బెంపఁగ నొల్పఁచున్నయీ
యతిరుచిరస్పృహక్తనమయమ్ముల వెన్నెలతీవెనోలె నె
వ్వతెవిటు వచ్చుచుంటివి, శుభమ్ములు రూపయిచేరునట్లుగా?

సంయుక్త

[ప్రవేశించి, దూరీతే]

వలవలయేడ్చు భారతము బాష్పకణంబులు వింధ్యపర్వతాం
చలములఁజింది కాల్యలయిన గీ కనోజని ముంచివేయఁగాఁ
గలకలలాడునేమొగము? కాంక్షఫలించిన కాంతిరేఖ క
న్గొలకులనాట్యమాడునె? సుభోన్ముఖుడై వెలుఁగంగజూచెదే?

వివిధఫలక్రమాన పదవీకల్పితమ్మగు నందనమ్ము హేం
దవధరణీతలమ్ము; లలితమ్మగు తెమ్మెరఁజమ్ము పూవులుం
బవురులలేసొబంగు సరిసేయఁగఁగల్గిన తోటమాలి వీ
వపుర, యెడారివానిఁ బిలువందగునా మఁతోటకాఁపుగా?

జయచంద్రుండును బృథ్వినాభుఁడొక్కఁడై సఖ్యంబుమెనిల్వ, ని
ర్భయ నిద్రాఁగతినిందు నీభరతసర్వస్వమ్ము; లేదా తరు
ద్వయసంఘర్షణచే జనించు ననలజ్వాలాప్రభావంబులో
క్షయముంబొందు నరణ్యమాను మనదేశం బద్దియుండోఁచదా?

కొఱుకఁగరాని దానికయి కోరలుసాచి, జయమ్ము నిక్కమన్
గరువములో మునింగితివి; కష్టను బట్టిన పాము చందమా;
సురదరహాసపూరపరి శోభలఁదేలెడు రాజహంస పం
జరమునఁ జిక్క వచ్చునె విజాతి విసిర్చిత శృంఖలమ్ములన్?

నీలాభ్రమ్ములఁ జీల్చి ధారుణికఁ గాంతిం గూర్పు పాదామసీ
లీల, గాఢ తమస్సులందఱిమి భూరిస్ఫూర్తి కల్గించు ఛా
యాలావణ్యవినోది భాస్కరుని పాదాంతమ్ముగా, మీ బలం
బాలం బందునఁ ద్రుంచు పృథ్వీపతి దృశ్యం బింత
యూహింపుమా.

పృథ్వీశుఁడె జనించినాఁడు మన ఛీన్ల రాజ్య లక్ష్మీశుడై;
ప్రధనాంతమ్మున భూరియే భరత బాష్పశ్రేణిలోఁదేలునా.

శిథిలప్రాభవ సింహపీఠమున నాసీనుండు కావచ్చు; నీ
క్షుధమాత్రాన్నిట నిల్పిమింగునిను; నాసూక్తుల్ నిజంబెంతయున్

చివురుల మెక్కి, తేనియలచిందులలోఁగయి పెక్కి, కోయిలల్
సవనవలాడు వెన్నెల పనమ్ములనింపెడు గీతికాళికిఁ
జవులొనఁగూర్చు కమ్మనివచస్సులు నీవని బుజ్జగించితి
యుపతినిమున్ను; చేదయినవో మఱినేటికవే న రేశ్వరా?

మఁసుద్రవించునా తమకుమారీశరీరము కాటిపీటిలోఁ
జనిగిననాఁడు, పృథ్విపతి బీవములారిననాఁడు, హైందవా
వనిహృదయమ్ములోఁగఱకుబల్లెము ఘోరియెగ్రుచ్చునప్పుడేన్,
జనములు దాస్యభారమునఁజచ్చియుఁ జావక యున్న వేళలన్?

జయచంద్రుడు

తనయా, నాహృదయంబుముట్టివిను మెంతల్ మోఁతలొ
మున్న శో
భన వైవాహికమంటపాన ధరణీపాలప్రకాండం 'బిసీ'
యని నన్నవ్విననాఁడు, భీతఖగపక్షాందోళనల్ పోలు నా
వణకుల్ దాగిన వీ శ్రుశానసదృశ స్వాతంబునంజూడుమా.

సంయుక్త

ఎచటి దురాగ్రహద్రాక్షిమమియ్యది? నెత్తురులోఁడ్చిపల్కు నా
వచనసముచ్చయంబుమదిఁ బాఱదె? నన్ గనినట్టితండ్రివే
యచల హిమాచలాగ్రీశకలాకృతిఁ దాల్చెనె నీయెడంద? దృ
ష్టిచయము లోభసంకలన నీరసమాయెనొకో, ధరాధిపా?

సంయుక్త

దూరమునఁ బోరుచున్న పృథ్వీకుని యుద్ధకాశలముఁజూచి
సంయుక్త యానందోత్తేజము నందుచుండును.

సంయుక్త

సమరముగాదు, మృత్యురథచక్ర పరిభ్రమణముగాని, బా
ణములివిగావు, భర్గనయనాగత వహ్నికణాలుగాని, రో
షమయిది, భీషణప్రధనశక్తి శీఠఃపరివేషమాను; స
త్యముగ నమర్త్యసాధ్యరణదక్షత లీప్రథివీశుకృత్యముల్.

తరిలివచ్చిన వియత్ పురపంక్తులరదముల్
గతిఁదప్పి యూఁగాడి చితికిపోయెఁ

గదలివచ్చినగాఢ కకుబంతములు కరుల్
మదమరి గీండించి యదఁపోయె

వలసవచ్చిన శ్వేతజలదము లశ్వముల్
పదమాఁగి సకిలించి చెదరిపోయె

దిగియెవచ్చినయట్టి తెలితారలు భటాళి
మొఁగారి విలసించి యిలనురాలె

నాకసముఁతోలె నల్లకొన్నట్టి వైరి
మల్లచతురంగబలమెల్లఁ జిల్లివడియె;
విజయలక్ష్మీపిలాసియా పృథ్వీవిభుని
ప్రళయసంగ్రామ తాండవార్చటులఁజేసి.

కొత్త కాల్యలసేరు పర్వేత్తి నట్లు
తోటకాఁపరి చింతాకు దూసినట్లు
శత్రుమస్తకఖండనోత్సాహియైన
పృథ్వివిభు ఖడ్గచాలనవిధముదోచు.

[పృథ్వీకుండు శత్రుమధ్యమున దుముకుటఁజూచి]
వెలుఁగుల మెఱుపో నాథుండు,
తొలిభాస్కరనిశితకిరణత్రోరణమో, ని
ప్పులఁగ్రీక్కు రుద్రీశూలమొ,
తెలికన్నులఁదోచి తుర్రీతి నదృశ్యుఁడుకాఁగా.

[జయచంద్రిండు పరీవేశించును. వానితో—]

కనుమా, దుర్గమపర్వతోన్నతధరాగర్భంబుభేదించి, భీ
షణభూపంకము రెచ్చఁగొట్టు ననలజ్వాలంబలెఁ పృథ్వి నా
థుని సంహరిపిపాసతేజమదె శత్రువ్రాహమధ్యమున్మనం
దున వజ్రాఁచలఽతీక్షణతనవిరిసె; గన్నుల్ భీతిసల్లాడఁగఁ.

జయచంద్రిండు

[పికిటాట్రహాసముతో—]

అంచుల్ దీరిన పౌరుషహ్రీతిభ బాహుశక్తి సంపత్తులం
బెంచుబోరు మదీయసైనికులు పృథ్వి నాథుజీవమ్ము, నీ

ప్రాంచత్ ప్రేమనిధానమున్నులిమి, శుంభన్మోదసంరంభులై
సంచారములు సేయుచుంటాగనుమా సంగ్రామింగస్థలిన్.

సంయుక్త

[కన్నీరు గావించు]

నిజనూ, నోములవంట, పూర్వసుశృతాసీకమ్మ రూపొంది నా
భుజబంధమ్మన రాలివడ్డ సురసమ్మోదాంశ, మస్మన్నుఖాం
బుజసంపుల్లత కింపుగూర్చగల యంభోజాప్తలావణ్య రే
ఖ; జయశ్రీదరహాసశోభితుఁడు స్వర్గంబందెనా, నిక్కమా?

సలసలపొంగుతేనియలజాలులలోనలరించి మిమ్ముఁ; గొం
జిలుఁగు సొబంగులేజివురు సెజ్జలమాటున నన్నదాచి; “మీ
వలపులరాణియేది” యనిపల్కుచు దాఁగుడుమూతలాడు నా
చెలియలు పూవుకన్నియల చెంతకురావె, ప్రియా, మనోధవా!

తొలిరేవెన్నెలలందు మోవిపయి ముద్దుల్ పేర్చి యూరించుమీ
పలుకుల్ తెమ్మెరతావులంగలిసి నాపైబుద్వసేవేళ; మీ
తొలికొఁగిళ్ళబిగింపువంపులు మెయిన్ దొల్కాడు నీనాటికిన్,
వలపుల్ గాంచినకంటనొల్కవ లెనా బాష్పాంబుసందోహముల్!

భరతారామనితర్దిమీద నెపుడున్ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమనో
హరలావణ్యసుధాసముల్లసితగాఢాలింగ నోన్మత్తుడౌ

ధరణీనాథు నదృశ్యమృత్యుమయ నృత్యక్షోణియా నాపయా
ధరశయ్యం బలితుంబానర్చితని స్వార్థప్రేరితోత్కంఠన్తే.

తరులగుబురుల మున్ను నే దాగిసపుడు
పూలతీవెల కొనలలోఁ బొంచినావు
నామృదుకరాంచలమ్ములునా భ్రమించి;

మింటితారలఁగాంచి భ్రమించినావు,
చిలిపివలపులు నిలువెల్ల పులకరింప
నింగినిరిసిన నామేని పొంగులంచు;

ద్యోతలమ్మునఁగూడ, సంయుక్తకొఱకు
తిరుగుచున్నావె నందన పరిసరాల,
నరయుచున్నావె పరిచితాంబర పథాల?

జయచంద్రుడు

[పృథ్వీశుఁడే వచ్చుచుంటు గమనించి, తనవార్త కేలము భ్రమయని
గ్రహించి, బెడకుచువులతో—]

కరవాలమ్ముధరించి, గంధవహవేగప్రాధిమోత్తుంగమా
తురగమ్ముంగుదియించి, భీషణశరాస్తోకప్రతాపోన్నతుం
డరుదెంచుంగద పృథ్వీరాజు—

సంయుక్త

చనిన పృథ్వీశుఁడడుగొయం చడరెదేల?
నింగినెగసెడు గృధ్రమ్ము నీడఁగాంచి

బడలిమెలివడి డన్నెడి పామువోలె;
కాక, యపహాసమా పుత్రికనురగుల్పు?

జయచంద్రుడు

అరుదెంచుంగద పృథ్వీరాజుటకె; సత్యమ్మిద్దిసంయుక్త, సం
గరగర్భంబున నుద్భవించిన లయోగ్రీవ్యగ్రీరుద్రాకృతిన్

సంయుక్త

[హచి శ్లేష సంతోషములతో].

ఔను, పృథ్వీశసవ్యశ మైనట్టిమూర్తి;
శత్రుమస్తకముల రక్తచిత్రములను
వ్రాసిదిదెడు లేఖనుల్ మీసలవిగొ,
చూడు మాటొన్నసింగంపు జూలులవిగొ!

వృద్ధిరాజు

[దరిద్రుడు]

దుష్టజయచంద్రదంష్ట్రుల దూలిపడిన
ప్రాణలేశ మదెవ్వరిదో—

సంయుక్త

[ద్విగుణీకృత శ్లేషముతో]

దస్యహృదయాల నశనిపాతమ్మువోలె
దూసికొనిపోవు భీషణఘోషలవిగొ;
పృథ్వినాథుడెకావలె, వేఱుకాదు.

వృధ్విగాజా

[ఇంకను దరిజేయదు]

భీతశాబకనేత్రాల జ్యోతులేవా
నూతనానందలాస్య సంతృప్తిజెందు.

సంయుక్త

లరుణకిరణమ్ములీను భాస్కరునికరణి
వెల్లు నరిభీకరాననబింబమదిగో;

జటిల మందారకుసుమ సంచయముబోలు
బుగ్గలువెడల్పు నుడుకైన పొంగులివిగో;
వృధ్విపతియేయితేండు నాహృద్విహారి.

[పృథ్వీరాజు ప్రవేశించును]

కదలివచ్చితె దివ్యలోకమ్మునుండి
యమరసుధనాని, నాకు మీయధరమాన్పు?

వృధ్విరాజా

ఉదయరాగసుధారేఖ తొల్కుబిదు
తరుణగండానుణిమల ముద్దాడుకొఱకు
వచ్చినాడను—

[జలదరించి] ...నుడివోత బాణమేమిటి

[వెనుకఁజూచి]

మేచ్చహస్త విముక్తమహా మృత్యులతయ?

సంయుక్త

[బాణముతగిలి పడిపోవుచు]

వలదు, పాగిజేశ, దరికెరావలదు, చనుఁడు
మృత్యునృత్య విలాసము లీపెదవులు,
మేచ్చశింజని ముట్టిన హృదయమిద్ది;

పరశరవిచారి తామిషప్రకరమునకుఁ
జంబనాశ్లేషయోగ్యత సురిగిపోయె;
మాటకరవాయె, జూపులే మందగించె,
నూపిరుల్ సన్నగిల్లె, బృథ్వీనరేంద్ర!

విగతశాత్రవవీరులై విజయలక్ష్మీ
నొంది రమియింతుగాక సంయుక్తబదులు;
కమ్రభారతమున నన్నగన్నతండి,
తుది నమస్కృతిఁగొనుఁడు నాయెదఁబగిల్చి.

జయచంద్రుడు

[నిచారముతో]

ప్రియసుత, కన్నులంబాదివిపెంచితిఁ, దెమ్మెరలీచు చల్లమ
ల్లియపువ్రదండువోలె నలఁగించితి ముద్దులవానలొల్కి; నీ

సయనవిలాసమాటిదనెనా తిమిరావృత చంద్రికాస్మిత
మ్మయి, ఆచుచంద్రవంశ విభవతిశయంబులు కూలిపోవఁగన్.

పృథ్వీరాజు

[సంయుక్తనుజూచి విచారముతో]

నూజేండ్లుగఁగతియించిపోతె, మఱివేనో, మర్త్యమాశ్రమండ్రు
ధ్వీరాజ్యమ్మున నాశచేసిలిచిపోతిన్; సంగరాంతంబువఁ
బారులోదీర్చిన దివ్యకామినుల లావణ్యమ్ముగోసీది స్వ
ర్గారామమ్మున నిన్నుఁజేరెదను గంగానైకతశ్రేణులన్.

అతులితరాద్యభోగముఁ బిరాయువులై రమింపగోరుదు
ర్గతులకెకాని కాలపరిమాణము; ప్రేమమయైకబద్ధదం
పతులకు సుందరక్షణమె వత్సరమా, శతవర్షతుల్యమా;
సతి, పృథ్వీశుతోనొక నిశాస్మృతిచాలదె తృప్తిదీఱఁగన్.

[జయచంద్రునితో]

హృదయమునాపతాయి నొసరించితివే, మదిజారివాకలఁ
గదులునె? యీసుతోడ నిటుకల్వలెనైన త్వదంశుకమ్ములున్
జిదువునె బాష్పబిందువుల? నెత్తురుతీపుల నిండుగుండియల్
పిదులునె పుత్రికామరణభీషణదుఃఖిభరాన్వితమ్ములై?

చనినదివిడ్డ తండ్రిగ నైవంగలేమి; వివన్న భారతాం
గనయొడికెక్కి నిర్జరసున్నైకసుషుప్తినిబొందె; శాంతియే
జనపతి? తొంటిపున్నెమున జాయగనక దనియించి నేటిక
ర్పణమయిపోయె హైందవ పురాతనధర్మము ప్రజ్వలిల్లంగన్.

మదనంపల్లసితేభమంభచయ సమ్మర్దక్రియానైపుణీ
మదిరోన్మత్తమృగేంద్రిదృష్టిశీత మస్మద్ద్రాక్షుఖిక్షుబ్ధుః; నీ
హృదయక్షోణీని నల్లకొన్న పరిశోతేచ్ఛాక్తపంకజబులోఁ
బదనేడున్; భయమేలనోయి, నినుజంపన్ లెమ్ము, జీవించుమా.

దురమలోఁ బృథివీశుచే మరణమన్న
స్వర్గసాధప్రవేశ కాహ్వానమోయి;
బ్రదుకుమీ దాస్యనరకాన, పగరచేత
నడఁగి నరకప్రియాణివై వెడలుదాఁక.

[పృథివీశుడు పోవ నుంకించుచుండఁగ, వెనుకనుండి కకినకరముతో
ఘోరీ పల్కును]

ఘోరీ

తెరవునుజేవగల్గి వలత్రొంచుక నింగికిఁబోవగల్గినన్
గురిగలవ్యాధమాళి శరగుచ్చమబారి తొలఁగిపాటఁగాఁ
దరమెవిహంగరాజ, ప్రభుతల్ గుడిపించెడు పృథ్వీరాజ, మృ
త్యురథము త్రొసి తెచ్చితిని దోలుకపామ్ము తమఃపథంబులన్.

కలఁడీఘోరి; భయప్రకంపిత మనోఘాతమ్ముఁబోనాడుమా
 పశిత్రయోదేకశరమ్ము వైతు జయచంద్రా, మిత్రా, పృథ్వీశుపై
 [శరముఁడచును పృథ్వీశునికిఁ దగులును]

జయచంద్రుడు

కలగాదియ్యది, పృథ్వీరాజతలపైఁ గాలాహింసోరల్ బలెన్
 ములుకుల్ తాండవమాడు; మిత్రుఁడన మామూడేగదా,
 యుద్ధరన్.

పృథ్వీరాజు

[ఘోరీపక్షిఁగి]

కన్నుల్ లొట్టలువోయి ప్రాణములతోఁగాబూలు పర్యెత్తినా
 వెన్నెమార్లు; పరాజయాకృతివి, పృథ్వీశప్రతాపాధిలో
 మిన్నుల్ మన్నును దేలిపోవుఁగద, భస్మీభూతుఁడైపోవె నా
 కన్నుల్ గాంచినయంతలో నిలిచి ఖడ్గంబేయ నుంకించినా?

శిరముఖండించి మేలి బొంగరముఁజేసి
 కాలయమపాశములఁ ద్రిప్పఁగలను, ఘోరి;
 ఆటబంతిగ నాస్థును శాటలదర
 వినఁగివైచెదఁ, బురుషుఁడై వెలికిరమ్ము.

[జయచంద్రునితో]

రిపురక్తాసవపానమత్తఁపుగు ధిల్లీ సింహపీఠఁబుపైఁ
 గపటప్రాప్తజయాతిరేకిమన నెక్కఁజూతువే, నీకనో

జపయిక్ మేచ్చులుమిన్నదొల్లినటు లాజిన్ జేయరే, ఢిల్లీగేం
ద్రోపురికేసి సమస్త భారత రమాకాల్యములో ముస్లరే?

ఢిల్లీ, కనోజి, అజ్మీరు విధింబడినాశనమండవచ్చు; సం
పల్లసితమ్మలై పరులపాలనలో విలసిల్లవచ్చు; నీ
ప్రల్లదనమ్ముమాత్రమిక భారతకావ్యమునందుఁ జేకటుల్
చల్లెడు నీచసర్గమగురా జయచంద్ర, తురుష్కభృత్యుడా!

ఆయువుగల్గు నాల్గుఘడియల్ రసపుత్రపనిత్రాఢాత్రిలోఁ
గోయిలపాటలట్లు రణఘోషలుసల్పి స్వతంత్రలక్ష్మికే
హాయినిగూర్చుటొప్పు; శరణంచు మహమ్మదునీడఁజేరి ల
జ్జాయుతమూర్తివోచు బలుసాకుభుజించుట సెల్లుసేమొకొ?

ప్రక్కవాటుగవిసరిన బాణమిద్ది
పూజ్యఘోదూస్థలికె ఢొక్కపోటుసుమ్ము;
ఉసురుగొట్టదెనీకు, నీ యుక్కడంచు
మేచ్చులకుఁ; గాలలక్ష్మియే మేటిసాక్షి!

[కిందకొరగి మరణించును.]

జయచంద్రుడా

కొవ్విననాల్కతో మరణగుండగళంబున జారుచున్న నీ
వవ్వియు నివ్విపేలితివి, ఆరెడ్డుదీపము మండునట్లుగా;

నవ్వులపువ్వులంబొదివినట్టులు పెండ్లికుమారులీలమై
చివ్వునఁజన్న నీ మెయివసిండిసొబంగు లవెంతయింపులో!

జీవములేనిమృత్తికల చిత్రముపై మరులెత్తఁజేసి నా
పూవులతీవెబాలికను ముద్దులపోవును నీటముంచెదే?
నీవిజయప్రలాపములు, నీవిభవస్ఫురదంశుకప్రభల్
శ్రావణసూర్యతేజములురా మరణాంబుధరావృతంబులై.

ఇకజయచంద్రుడే విపుల హిందుతలమ్మునకెల్లమేటి; బా
లికలిచె మోహనప్రణయలిప్త శిశిషశరీరచాలనో
త్సుకతమదించినట్లు కనుదోయికిఁదోచు, నిదేమి, యీప్రపం
చకమె పునీతమయ్యెనొకొ శ్యామలనవ్యసుధాస్రవంతులన్!

నేనునొనర్చెదఁ విజయవృత్తము, పృథ్వీవిభుప్రతీకముల్
నానవహించి బూదియగునట్లుగ, నఫ్ఘను నాథుడేప్రేమా
దానిలఁదోలికావిచలితాంగవిలాసమునొంద; సంగర
క్షోణికి పృథ్విజంబుకమొకోయన, వచ్చు...నమాతృవర్యుడా?

మంత్రి

పరిభవవహ్నిలో శతకృపాణముఁద్రోసితి వద్ది నేటికిన్
జరచురకాలిగుచ్చుకొనె శూలమునోలె కనోజగుండలో;
ధరణిపతీంద్రబృందకలితఁబగు పెండిలిమందిరాన నుం
దరమతి ధీల్లినాథునకొనర్చిన గేలిఫలించెనట్టులక.

జయచంద్రుడు

పరువంబాతిన యస్థిపంజరము రూపంబంది, వేదాంతశాస్త్ర
స్త్రీరహస్యంబులు పల్కవచ్చెదవు; నిత్యంబిట్లైబోధింతు సం
గరవైముఖ్యము; రాజవాంఛితకుతర్కప్రాప్తచాపంబులన్
బరిహారింబులు సేసికొమ్ము ప్రేమదాభ్యాసక్రియాభాసివై.

వమ్మైచన్నది పృథ్వీరాజుకళ నీ వాజ్ఞేపుణింబోలె; దే
శమ్మీనాడు కనోజినాథ విజయచ్చామూవిముగ్ధమ్ము; లా
స్యమ్ముల్సల్పు సమస్తభారతము నస్త్రద్వైభవోత్కర్షమై;
రమ్మొయీ ముదించువు నృత్యమయసంరంభంబునకోనీవునున్.

మంత్రి

లేచెనుగాదెనీపయినె మ్లేచ్ఛుడు నెత్తినకత్తిడింపకే;
గోచికివచ్చి కాంచనదుకూలము దొంగిలిపోవునట్లుగా,—

జయచంద్రుడు

శరమువిదల్చి పృథ్వీపతిఁ జంపిన మిత్రుఁడుగాఁడెఘోరి; నీ
వరమతిచెడ్డయట్టి ముదివగ్గవిధమ్మునఁ బల్కెదిట్టలన్.

మంత్రి

చాచిన నెత్త్రినాలుక విషంబునుగ్రక్కఁగ, వాడుసల్పు పై
శాచికనృత్యతాండవము చాలుఁగనోజిని మ్రింగివేయఁగన్.

జయచంద్రుడు

మఱిమఱిపల్కెదట్లు; తమమాటలనిక్కువమేదో, బూదిలో
మెఱసెడు నగ్నితున్నవలె, మృల్లయరత్నమునోలె, దోచెడిన్.

మంత్రి

అవెయ్యాలింపు మరేబియ్యతురగపాదారావకల్లోలముల్,
అవిగో ఘాతుకచింతనోజ్జ్వలితముల్ హాలాహాలాశ్రుప్రపూ
ర్ణవికారాబక దీర్ఘపంక్తు, లదె ఘోరస్వాంతుఁడౌఘోరి; బం
ధువుగావచ్చి శిరమ్ములన్నలుము వివోహాత్మకుంజూడుమా.

జయచంద్రుడు

అతిథిగవచ్చి మందిరమునందలి వాసములెక్కవెట్టెఁగాఁ
బతితమనస్కుఁడీతఁడు; నభస్సులబ్రద్దలునేయు భీషణ
శ్రుతులిటెవచ్చుచున్నవి; నినుఁగును నాఁకటిపోటుతీపులన్
గతికినబెబ్బులింబలె వికారముఖాకృతి హుంకరించెదే?

ఘోరి

[వెనుకనుండి]

పులుదొలగింపఁగల్గు నెఱి పొల్వును బొందికలేనిరెల్లు కొం
పలుగద రాజపుత్రపరిపాలితరాజ్యము లొక్కదానిపైఁ
గలిగినకారుదీర్చికొనఁగా మరుదుద్ధత కాలవహ్నికీ
లలఁగనియింపఁ బూర్ణకబళంబునఁగాకవి శాంతిఁబొందునే?

జయచంద్రుడు

[హస్తప్రచిత్తుడై]

మోసముచేసినాడవు భ్రమోత్సుకతన్ రగిలించి నాయెదన్;
 నీసముగాచిపోసెదవె జీవసుధారసమిత్తునంచు; నీ
 వేసరిసికు, నాబ్రదుకునెల్లగలంచి నశించిపోయెఁ బే
 రాసలుగాలిమేడలయి, యంబుదనీలము లెండచూపులై.

జయచంద్రుండను నామధేయమపహస్యంబొక్కొ?

హిందూన్మసా

న్వయవృక్షమున వేరుపుర్వనయితే, మాణిక్యసావర్ణ సం
 చయసంశోభిత సింహపీతమునఁ దుచ్చాసక్తియా కంటకం
 బయితిన్ నేటికి; భావికాలరమ బాష్పసాగ్రవ సంతస్తుగాన్.

ఫణమణిరాలిపోయి పసవాసిన నాగమువోలె, స్లేచ్ఛునిన్
 రణమునసాయమై భరతరాణ్యణిద్రుంపగఁగోరి, వానికిం
 బణముగనొడ్డితిన్ భరతమాతయశస్సును; నేటికిట్లు భీ
 షణముగఁ గోరలూడ్చిన విషాహివిధమ్మునఁ గురింగిపోయితిన్.

అంభయొకండు తొల్లి విజయాంకితుడైన సికందరున్ ద్విప
 స్తంభబలిష్ఠమా భరతసాధము పైకెగయంగఁజేసె; నా
 యంభికే దమ్మునింబలె మదార్తుడేనేటికి నేనెగా జయ
 స్తంభములెత్తిసిల్పిత విజాతికి లాతికి భారతాణిన్.

ఏటియశాంతి, రక్తవిజయేచ్ఛశరించితి; తాతిగుండెతో
దూటుచుఁ దోడివానిననిఁద్రుంచితి; నైననెడందపొందునా
రాటము; మండుఁబండవడి మ్రొందియు నేసవి ప్రొద్దువేళలన్
బీటలువాటి నిప్పునెగ వేడిమిఁగ్రొక్కెడు నేలకై వడిన్.

శిశిరకుమార, నీవునుహసింతువె శీతలవాతపీచితో,
ఋసఋసలాడుచున్న వగపుల్దహియించెడి నాయెడందపై
మస్మణతుపార బాష్పకణమాలికఁబేర్చెదె, పేర్చిపేర్చి మా
నసముచు మంచుముద్దగనొనర్తువె జీవములాఁగిపోవఁగన్.

“చలముంబూనియొనర్చనే సకలకాజస్థాన సమ్రాట్టుగా
బలశాలీనిను” నంటివే, భగతభూపాల స్మశానస్థలిక
నిలువంజేసితి కాటికాఁవరిగ; సందీప్తమ్ములైమండు పీ
ఠులభస్మమ్ములు నన్నుఁజుట్టినవిరా ఘోరీ, త్వదాశల్బలెక.

అదిగో—భీషణఘోషలేవోవిననా; వాక్తద్వయల్; మానిసి
హృదయాక్రందనముల్; గభీరమతి నారీహృద్యసం దేశముల్;
కదనోద్రిక్తవిహారగర్జనములన్; రామాతిరస్కారముల్;
హృదిభగ్నమ్మయి బూదిలోఁగలియు నేవేవో విషాదశుత్రుల్.

ధవళయశోలసితమ్మా నభస్సు
నలుముక్తోన్నదిదాస్య జలదతమస్సు;

జయచంద్రహైందవత్కౌపశిరస్సు
వంగిచేనెడు మేచ్చపతికెనమన్ను;

ప్రియసుతఁజంపితిఁ బృథ్వీశుతోడ,
వాత్సల్యకోమల వదనయాతల్లి
భారతాంబును రక్తధారాపుతనుగఁ
జేసితిఁగుటిలఘోరాసివిధాన,

భావిభారత చార్భాగ్యసంతతికి
నారువోసిన దుష్టనాందినినేనె!

*

*

*

“వెన్నెలలిండుకట్టకొని వెల్లెడు వింటిబయళ్ళనుండి యీ
మన్ను లిక్కిచ్చి యీ వికలమానవదృశ్యముఁ జూపనెంతలే?”
యన్నవిధాన గంగ, యెడలంతయుఁగన్నలుగాఁ, గనల్ మహా
వన్నత నశ్రురాసులుగఁ బర్వెఁ గనోజిపురిదరిస్తలిన్.

దెసలందాగిన చీకటుల్ కెరిపిండెన్ గాఢవిస్తీర్ణతన్;
వినకై శైరభీష్మమారుతము పృథ్వీగోళ మల్లాడఁగన్,
బసిమింబాసి లతాంతముల్ సుగిరిపోవన్ నిస్సహగ్రస్తతన్,
గుసుమవ్రాతములేడ్చినెత్తురలచిందుల్ రాల్చి యూగాడఁగన్

గుమిగుములౌ మొముళ్ళపఱువుల్ చేలరేగి తమస్సతీవిలా
సములను దీర్చిదిద్దెను; నిశాప్రియుఁగానని బెంగఁదారకల్
తరు మురీపెమ్ములారిచనె; దామరఁగాంచఁగ లేకతేటి, భృం
గముఁగనలేక తామర, వికారరహోవ్యభ ప్రేతనత్తఱిన్.

చీకటితోటలం గొలని చెంగటఁ దుంటి తేటలెన్నఁడు
దాఁకని నీలిపుప్పాడులఁదాల్చె నిశాంగనకంటికాటుకల్;
చీకటికోనలం జివికిచీకు నెడందల కాచుచాయలా
ప్రాకిన మబ్బుచాఱలె విభావరిపాపట రేగుముంగురుల్.

కుములుచు లాతివానియడుఁగుల్ పడియేడ్చెడు ఢిల్లిగదై గ
ర్భమువెలివచ్చు సిగ్గులతెరల్ నిశిబరెన్నవే తటిల్లతల్;
తిమురుచు సింహపీఠము చలింపఁగ నెక్కెడు నాతురుఘ్న చా
దముపడులున్ నభస్సుల నదల్పెడు గర్జనలై ధ్వనించెడున్.

